

^{1*}Көптілеуова Д.Т. ^{2*}Жиекбаева А.Б. ^{3*}Сейтметова Ж.Р.
^{1,2}Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
³Нұр-Мұбарак Мысыр ислам мәдениеті университеті, Алматы, Қазақстан
E-mail: ^{1*}dinavvest@gmail.com ^{2*}aigzhiiek@gmail.com, ^{3*}jseitmetova@mail.ru

ҚАЗІРГІ АРАБ ПРОЗАСЫНДАҒЫ МӘДЕНИ ЖАДЫ МЕН ТАРИХИ ЖАРАҚАТТЫҢ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯСЫ

(«Қафирдің тағдыры», «Бағдадтағы Франкенштейн», «Күн қақпасы»
романдары негізінде)

Аңдатпа. қазіргі араб прозасындағы мәдени жады мен тарихи жарақаттың көркем репрезентациясын салыстырмалы тұрғыдан талдау болып табылады. Осы мақсатта Ахмед Саадаудің «Бағдадтағы Франкенштейн», Илияс Хуридің «Күн қақпасы» және Заһран әл-Қасимидің «Қафирдің тағдыры» романдары қарастырылды. Зерттеу соғыс, миграция және экологиялық тәжірибелердің көркем мәтіндегі символдық және нарративтік құрылымдар арқылы қалай репрезентацияланатынын анықтауға бағытталған. Зерттеудің өзектілігі қазіргі араб әдебиетінде тарихи жарақаттың тек тарихи оқиға ретінде емес, мәдени жадыны қалыптастыратын дискурсивтік процесс ретінде көрінуімен байланысты. Бұл құбылыс постколониялық кеңістіктегі тарихи тәжірибенің көркем мәтінде қайта кодталу және символдық қайта құрылу механизмдерін түсіндіруге мүмкіндік береді. Зерттеу барысында салыстырмалы әдебиеттану әдісі, мәтіндік талдау және мәдени жады теориясы қолданылды. Негізгі дереккөздер ретінде қазіргі араб әдебиеттануындағы ғылыми еңбектер мен таңдалған романдар мәтіні пайдаланылды. Зерттеу нәтижелері қазіргі араб романында тарихи жарақаттың үш дискурсивтік моделі: Ахмед Саадауи романында соғыс жарақаты дене фрагментациясы, гротеск және көпдауысты нарратив арқылы; Илияс Хури шығармасында миграциялық жады ауызша әңгімелеу, фрагменттелген естелік және интертекстуалдық жүйе арқылы; Заһран әл-Қасими романында экологиялық жарақат табиғат семиотикасы, су символикасы және кеңістіктік антропоморфизация арқылы көрініс табады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы – қазіргі араб прозасындағы тарихи жарақаттың дискурсивтік модельдерін соғыс, миграция және экология өлшемдері арқылы жүйелі салыстырмалы талдауында.

Кілт сөздер: қазіргі араб прозасы, мәдени жады, тарихи жарақат, постколониялық дискурс, интертекстуалдық, мәдени бірегейлік, фрагменттелген нарратив.

Кіріспе

XX ғасырдың соңы мен XXI ғасырдың басындағы Таяу Шығыс кеңістігіндегі соғыс, миграция, отарлық қақтығыстар және экологиялық дағдарыстар аймақ халықтарының тарихи санасы мен мәдени бірегейлігіне елеулі әсер етті. Бұл үдерістер тек әлеуметтік-саяси деңгейде ғана емес, сонымен қатар мәдени жады мен ұжымдық естеліктің көркем репрезентациясында да көрініс табады. Осы тұрғыдан мәдени жады (cultural memory) мен тарихи жарақат (historical trauma) қазіргі гуманитарлық ғылымдардағы өзекті зерттеу бағыттарының бірі болып қалыптасты.

Мәдени жады ұғымы Морис Хальбвакс еңбектерінде ұжымдық естеліктің әлеуметтік табиғаты арқылы негізделсе (Halbwachs, 1992), Ян Ассман оны ұзақмерзімді символдық жүйе ретінде сипаттайды (Assmann, 2011). Ал тарихи жарақат теориясында Кэти Карут пен Доминик ЛаКапра травмалық тәжірибенің үзік, фрагменттелген және жанама тілдік құрылымдар арқылы көрініс табатынын көрсетеді (Caruth, 1996; LaCapra, 2001). Араб прозасы аясында Самира Агачи соғыс романдарындағы фрагменттелген сана мен зорлық эстетикасын,

ал Уаил Хассан постколониялық мәтіндегі ұлттық бірегейлікті қайта құру функциясын атап өтеді (Aghacy, 2012; Hassan, 2017). Дегенмен қазіргі араб прозасындағы мәдени жады мен тарихи жарақаттың көркем репрезентациясын салыстырмалы түрде, әсіресе экологиялық, соғыстық және миграциялық дискурстар аясында қарастыратын зерттеулер жеткіліксіз. Бұған қоса, аталған шығармалардағы символдық кеңістік, фрагменттелген жады, нарративтік құрылым және жарақаттың көркемдік репрезентациясы шығыстанулық дискурстық талдау тұрғысынан жүйелі түрде зерттелмеген. Осы жағдай зерттеудің ғылыми өзектілігі мен қажеттілігін айқындайды. Зерттеу міндеттеріне қазіргі араб прозасындағы мәдени жады мен тарихи жарақат мәселелерін зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздерін айқындау; аталған романдарындағы тарихи жарақаттың көркем репрезентациясын талдау; соғыс, миграция және экологиялық тәжірибелердің мәдени жады құрылымындағы көрінісін анықтау; зерттелген шығармалардағы фрагменттелген нарратив, ауызша әңгімелеу, интертекстуалдық байланыс, дене символикасы және табиғат семиотикасының қызметін сипаттау; қазіргі араб прозасындағы тарихи жарақаттың соғыстық, миграциялық және экологиялық дискурсивтік модельдерін салыстырмалы түрде жүйелеу кіреді. Зерттеу нысаны – қазіргі араб әдебиетіндегі соғыс, миграция және экологиялық жарақат мәселелерін бейнелейтін көркем мәтіндердегі мәдени жадының көркем репрезентациясы. Зерттеу болжамы бойынша, қазіргі араб прозасында мәдени жады мен тарихи жарақат тек тарихи оқиғаны бейнелеу емес, сонымен қатар символдық кеңістік, фрагменттелген нарратив және көпқабатты интертекст арқылы ұжымдық бірегейлікті қайта құратын көркем модельдер жүйесі ретінде көрініс табады.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеудің эмпирикалық базасы ретінде қазіргі араб прозасының көрнекті үш романы тандалды: Ахмед Саадауидің «Бағдадтағы Франкенштейн», Илияс Хуридін «Күн қақпасы» және Заһран әл-Қасимидің «Қафирдің тағдыры». Аталған мәтіндер бірнеше негізгі критерий негізінде іріктелді. Біріншіден, шығармаларда мәдени жады мен тарихи жарақаттың өзекті дискурстары – соғыс, миграция және экологиялық дағдарыс – көркем түрде репрезентацияланған. Екіншіден, романдар әртүрлі геомәдени кеңістіктерді (Ирак, Палестина/Ливан және Оман) камти отырып, аймақтық салыстырмалы талдау жүргізуге мүмкіндік береді. Үшіншіден, мәтіндердің нарративтік құрылымында фрагменттелген жады, көпдауыстылық және символдық кеңістік басым, бұл оларды дискурстық-мәдени талдау үшін репрезентативті дереккөз ретінде қарастыруға негіз береді.

Талдау бірліктері ретінде мәдени кодтар, символдық бейнелер және нарративтік құрылым элементтері алынды. Атап айтқанда, «су», «дене», «қала», «жол» сияқты символдық кеңістік маркерлері; «соғыс», «босқындық», «жоғалу», «жарақат» сияқты дискурстық лексика; сондай-ақ уақыттың фрагментациясы, интертекстуалдық байланыстар және көпдауысты баяндау формалары мәтіннен контекстік талдау арқылы іріктеліп, жүйеленді. Бұл бірліктер әр роман ішінде жеке қарастырылып, кейін салыстырмалы деңгейде талданды.

Зерттеу барысында салыстырмалы-әдеби, нарратологиялық, дискурстық, семиотикалық, шығыстанулық дискурстық талдау және салыстырмалы мәдени интерпретация әдістері қолданылды. Нарратологиялық талдау «Күн қақпасы» романындағы ауызша әңгімелеу, үзік естелік және уақыт құрылымының фрагменттелуін анықтауға бағытталды. Дискурстық талдау «Бағдадтағы Франкенштейн» мәтіндегі зорлық пен соғыс лексикасының (қан, дене, жарылыс) жиілігі мен семантикалық өрісін айқындауға негізделді. Семиотикалық талдау «Қафирдің тағдыры» романындағы су символикасының (жаңбыр, құдық, бұлақ) мәдени және экологиялық мағыналарын ашуға мүмкіндік берді. Шығыстанулық дискурстық талдау араб қоғамдарының тарихи-мәдени тәжірибесінің көркем мәтіндегі репрезентациясын, мәдени кодтардың құрылуын және постколониялық контекстегі мағыналық трансформацияларды анықтауға бағытталды. Ал салыстырмалы мәдени интерпретация әдісі үш роман арасындағы

мәдени жады мен тарихи жарақат модельдерінің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын жүйелеуге мүмкіндік берді.

Аталған әдістер өзара тығыз байланыста қолданылады, нарратологиялық талдау мәтіннің құрылымдық деңгейін ашса, дискурстық талдау әлеуметтік-тарихи мағыналарды, семиотикалық талдау символдық кодтарды, ал шығыстанулық және салыстырмалы интерпретация олардың мәдени-тарихи контексттегі тұтастығын қамтамасыз етеді. Осылайша зерттеу мәдени жады мен тарихи жарақаттың көпқабатты репрезентациясын кешенді түрде талдауға мүмкіндік беретін интегративті әдіснамалық модельге негізделеді.

Талқылау

Қазіргі араб прозасындағы мәдени жады мен тарихи жарақат мәселесі тек тақырыптық деңгейде ғана емес, сонымен қатар көркем репрезентацияның құрылымдық принциптері арқылы да көрініс табады. Зерттеулер көрсеткендей, араб романы соғыс, миграция және экологиялық дағдарыс сияқты тарихи тәжірибелерді тек баяндап қана қоймай, оларды символдық, нарративтік және интертекстуалдық деңгейде қайта құрастырады (Aghasy, 2012:43; Nassan, 2017:104). Осы тұрғыдан әрбір мәтін жеке тарихи шындықты емес, ұжымдық жадының көркем модельін қалыптастырады.

«Бағдадтағы Франкенштейн»: соғыс жарақаты, постколониялық фрагментация және мәдени жадының дискурсивтік репрезентациясы

Ахмед Саадауидің «Бағдадтағы Франкенштейн» романы қазіргі араб әдебиеттануында кең зерттелген постсоғыстық мәтіндердің бірі. Зерттеулер негізінен шығарманың зорлық эстетикасы, қалалық кеңістік фрагментациясы және көпдауысты нарратив құрылымына бағытталған.

Рахиқ Әбу Зейна романның әлеуметтік-саяси контекстін қарастырып, оны Ирак қоғамындағы соғыс салдарының көркем репрезентациясы ретінде сипаттайды және постсоғыстық қоғамдық ыдыраудың құрылымдық деңгейде бейнеленетінін көрсетеді (Zeina, 2017:11). Мұхаммед Мұхаммед пен Миад Әли роман тіліндегі зорлық дискурсын талдап, соғыс тәжірибесінің тілдік-дискурсивтік құрылым ретінде ұйымдасатынын айқындайды (Muhammad & Ali, 2016). Ал Мұнам Мұштақ пен Кәрім әл-Хашими Бахтин теориясына сүйене отырып, романдағы көпдауыстылық постсоғыстық шындықтың көпқабатты табиғатын ашатынын көрсетеді (Mushtaq & Al-Hashemi, 2017). Сонымен қатар Абд әл-Қадир Файдух қазіргі араб романындағы зорлық кеңістігін зерттеп, соғыстың кеңістікті ұйымдастыратын негізгі құрылымдық фактор екенін атап өтеді (Faydouh, 2018:11). Аталған зерттеулер романның тілдік, кеңістік және нарративтік қырларын жеке-жеке талдағанымен, мәдени жады мен тарихи жарақатты соғыс–миграция–экология үштағаны негізінде тұтас дискурсивтік модель ретінде қарастыру жеткіліксіз деңгейде дамыған.

Саадауидің романы 2014 жылы International Prize for Arabic Fiction (IPAF) сыйлығын иеленуі арқылы қазіргі араб прозасындағы постсоғыстық эстетиканың институционалдық танылуын көрсетеді. Роман 2003 жылдан кейінгі Бағдад кеңістігін бейнелеп, соғыс жағдайындағы әлеуметтік ыдырау мен қалалық кеңістіктің фрагментациясын дискурсивтік деңгейде ашады.

Бағдад романда географиялық кеңістік емес, жараланған әлеуметтік организм ретінде бейнеленеді. Қала кеңістігі жарылыс орындары, қираған ғимараттар, мейіттер мен қоқыс бейнелері арқылы ұжымдық травманың материалдық көрінісін береді. Кеңістік (المكان) тарихи жадының тасымалдаушысына айналады.

Романдағы орталық көркем символ – әртүрлі жарылыстардан қалған адам дене бөліктерінен құрастырылған «мақұлық». Бұл образ Франкенштейн мифінің постколониялық қайта интерпретациясы ретінде қарастырылады. Әбу Шәһаб оны отарлық зорлықтың нәтижесі ретінде сипаттап, империалдық әрекеттің қоғам құрылымын ыдыратушы күш екенін атап өтеді: « إن الاحتلال الأمريكي للعراق، بوصفه ممارسة كولونيالية، قد أحدث جملة من التحولات... وقد رته على تقويض منظومة »

«حضارية قائمة، أحوالها إلى مسخ» (Әбу Шәһаб, 2022:149). Демек, «құбыжық» тек дене фрагментациясы емес, ұлттық-мәдени сананың бөлшектенуінің символы. Романдағы нарративтік құрылым да осы фрагментация логикасын қайталайды: баяндау біртұтас сызықтық жүйеге бағынбай, әртүрлі куәгерлердің үзік дауыстары арқылы беріледі. Бұл тәсіл травмалық жадының дискурсивтік табиғатын көрсетеді. Кәти Каруттың пікірінше, травма сызықтық баяндауға бағынбайды, ол үзік әрі қайталанатын тәжірибе ретінде көрінеді (Caruth, 1996). Осылайша нарративтің өзі соғыс тәжірибесінің құрылымдық баламасына айналады.

Романда гротеск эстетикасы мен үрей дискурсы маңызды рөл атқарады. «Мақұлық» бастапқыда әділет орнатуға ұмтылғанымен, кейін өзі зорлықтың көзіне айналып, оның циклдік табиғатын ашады. Сонымен қатар «үрей» жеке психологиялық күй емес, әлеуметтік деңгейдегі тұрақты құбылыс ретінде көрінеді, ол «үрейдің жүректі толық билеп алуы» деп сипатталады (Иасин, Абд Насиф, 2021).

Зорлық күнделікті өмірдің қалыпты элементіне айналады: «استمرت خراطيم مياه الإطفاء في غسل / «المكان من الدماء والرماد» / «Өрт сөндіру шлангтары орыннан қан мен күлді жууды жалғастырып жатты» (Саадауи, 2013:28). Бұл үзінді трагедияның үздіксіз қайта жасырылып, қайта қайталанатынын көрсетеді.

Жарақаттың сенсорлық деңгейі де ерекше маңызды: «رائحة لن تشم مثلها في حياتك، وتبقى تذكرك / «Мұндай иісті өмірінде ешқашан сезбейсің, ол сені өмір бойы еске салып тұрады» (Саадауи, 2013:27). Бұл жерде иіс мәдени жадының материалдық формасы ретінде көрінеді. Сол сияқты дененің бөлшектенуі де әлеуметтік күйреудің метафорасы ретінде беріледі: «نهضت / «في اليوم التالي لأرى الكثير من أجزاء جسدي قد تساقطت على الأرض» / «Келесі күні ояғанда, денемнің көптеген бөліктері жерге түсіп қалғанын көрдім» (Саадауи, 2013:163).

Қорытындылай келе, роман соғыс жарақатын жай бейнелемей, оны дискурсивтік деңгейде ұйымдастырады. Травма фрагменттелген нарратив, дене символикасы, гротеск эстетикасы, қалалық кеңістік күйреуі және үрей дискурсы арқылы көрініс табады. Осылайша шығарма жарақатты жеке эмоция емес, әлеуметтік және мәдени құрылымды ұйымдастыратын негізгі принцип ретінде көрсетеді.

«Күн қақпасы» романындағы мәдени жады

Илияс Хуридің «Күн қақпасы» (باب الشمس) романы қазіргі араб әдебиеттануында палестиналық тарихи жады мен ауызша әңгімелеу дискурсын зерттеудің негізгі мәтіндерінің бірі ретінде қарастырылады. Зерттеушілер роман құрылымын сызықтық емес, фрагменттелген және куәгерлік баяндауға негізделген дискурсивтік модель ретінде сипаттайды.

Араб әдебиеттануында бұл роман көбіне палестиналық жадының «шәһада» (куәлік) және «хикая» (әңгіме) формалары арқылы берілуі ретінде талданады. Мұхаммед Буазза еңбектерінде әдеби мәтіндегі сәйкестік пен айырмашылық саясаты қарастырылып, Хури мәтіні ұжымдық жадының дискурсивтік құрылымы ретінде түсіндіріледі (Bouazza, 2014). Сонымен қатар роман кеңістігі (ауыл, лагерь, шекара) тек географиялық емес, мәдени жадының символдық репрезентациясы ретінде сипатталады.

Аиди әл-Мәкки Мұхаммед романның нарративтік табиғатын талдай отырып, оның дәстүрлі реалистік формаға бағынбайтынын және баяндаудың бірнеше көру нүктесі арқылы құрылатынын көрсетеді: «تحرير رؤية الراوي من مطلق المعرفة، وكيفية تمثيل وجهة النظر للمنظور الذي ثروى من / «خلاله الحكاية» / «Баяндаушы көзқарасын абсолютті білімнен босату және оқиғаның әртүрлі перспектива арқылы берілуі» (Aydi, 2025:97). Бұл тұжырым тарихи травманың біртұтас шындық емес, көпдауысты дискурс ретінде көрінетінін дәлелдейді.

Амал Ахмад Әбу Ханиш романның интертекстуалдық табиғатын аша отырып, оның «Мың бір түн», «Одиссея», Гассан Канафани және Махмуд Даруиш мәтіндерімен байланысын көрсетеді. Оның пікірінше: «التناص في الرواية ليس مجرد إحالة أدبية، بل آلية لإعادة إنتاج الذاكرة الثقافية وإعادة / «صياغة التجربة التاريخية» / «Интертекст – тек әдеби сілтеме емес, мәдени жадыны қайта өндіру механизмі» (Әбу Ханиш, 2005:196). Осылайша жады мәтіндер арасындағы желі ретінде көрінеді.

Роман поэтикасында өлім мен жады арасындағы дискурсивтік байланыс ерекше мәнге ие. Зерттеулерде өлім (الموت) тек биологиялық аяқталу емес, жадыны белсенді ететін механизм ретінде түсіндіріледі: «өлім жадыны босатады» (Khoury, 1998:248). Бұл тұрғыда жады (الذاكرة) статикалық құрылым емес, үнемі жаңарып отыратын процесс ретінде көрінеді. Сонымен қатар: «Өлім мағынасын жоғалтса, өмір де мағынасын жоғалтады және біз шығуы жоқ лабиринтке түсеміз» (Khoury, 1998:271) деген тұжырым роман құрылымын «лабиринттік жады моделі» ретінде түсіндіруге мүмкіндік береді.

Бұл модельде тарихи шындық сызықтық емес, үзік және көпбағытты естеліктер арқылы беріледі. Сонымен қатар жадының селективті табиғаты атап өтіледі: ол барлық оқиғаны емес, тек белгілі фрагменттерді ғана сақтайды. Бұл палестиналық ұжымдық тәжірибеде травмалық оқиғалардың көбіне үзінді әңгімелер арқылы өмір сүруін түсіндіреді.

Қорытындылай келе, «Күн қақпасы» романы тарихи жарақатты бейнелеп қана қоймай, жадыны ұйымдастыратын күрделі дискурсивтік жүйе ретінде көрінеді. Мұнда өлім, ұмытылу (النسيان) және еске алу (التذكر) өзара байланысып, тұтас мәдени-символдық құрылым құрайды.

Заһран әл-Қасими «Қафирдің тағдыры» романы: экологиялық жарақат және табиғат семиотикасы

Заһран әл-Қасимидің «تغريبة القافر» романы қазіргі араб әдебиеттануында оmandық мәдени кеңістік, табиғи орта және халықтық жады мәселелерін зерттеудің маңызды нысандарының бірі ретінде қарастырылады. Зерттеушілер роман құрылымын жергілікті мифология, ауызша дәстүр және экологиялық тәжірибе тоғысқан көркем жүйе ретінде сипаттайды.

Араб мәдениеттанулық зерттеулерінде роман Оманның тарихи-мәдени болмысын бейнелейтін мәтін ретінде талданады. Бұл бағытта халықтық мәдениет, салт-дәстүр және кеңістік семантикасы негізгі нысанға айналады (Farouq Khoureshid, 1992:47). Сонымен қатар оmandық мәдени мұраға арналған еңбектерде (2009; قابوس بن سعيد, 2009; الحرف العمانية) табиғи орта мен қолөнер мәдениетінің ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы ролі атап өтіледі. Осы тұрғыдан роман кеңістік пен табиғатты тек фон емес, мәдени жадының тасымалдаушысы ретінде бейнелейді.

Романның экологиялық және символдық қырлары Денис Куштың мәдениет теориясымен байланыстырылып, мәдениеттің кең әлеуметтік-символдық жүйе екені көрсетіледі (Kush, 2007). Табиғат элементтері (су, шөл, құдық) осы жүйенің ажырамас бөлігі ретінде қызмет атқарады. Сонымен қатар халықтық мәдениет пен мифологияға қатысты зерттеулер роман мәтініндегі символдық құрылымдардың фольклорлық трансформациясын айқындайды.

Роман қазіргі араб әдебиетіндегі экологиялық жарақаттың көркем репрезентациясын бейнелейтін дискурсивтік модель ретінде қарастырылады. Мұнда жарақат соғыс немесе миграциямен емес, экожүйелік тепе-теңдіктің бұзылуымен байланысты. Осы тұрғыдан мәтін мәдени жадыны табиғат семиотикасы арқылы қайта құрастырады.

Роман құрылымында су символы орталық семиотикалық элемент ретінде көрінеді. Су өмір, өлім, уақыт және жадының көпқабатты символы ретінде қызмет атқарады. Латифа әл-Хамади бұл құбылысты былай түсіндіреді: «Water appeared in the novel as a constructive component characterized by its semantic and cognitive richness» (Alhamady, 2024). Бұл су символының сюжеттік емес, когнитивтік механизм екенін көрсетеді.

Кейіпкер Салим әл-Қафир табиғатпен тығыз бірлікте беріледі, оның психологиялық күйі табиғи құбылыстармен қатар дамиды (Alhamady, 2024:127). Табиғат мұнда фон емес, кейіпкер санасының семиотикалық кеңістігіне айналады.

Романдағы маңызды көркем ерекшелік – табиғаттың антропоморфизациясы. Су, жаңбыр, құдық, бұлт сияқты элементтер белсенді әрекет етуші жүйе ретінде беріледі. Латифа әл-Хамади су туралы: «الماء هو العنصر الثابت في خضم التحولات التي عرفتها حياة القافر» (Alhamady, 2024:123) деп, оның тұрақтылық пен өзгеріс арасындағы медиаторлық қызметін көрсетеді.

Экологиялық жарақат мұнда тікелей зорлықтан емес, табиғи тепе-теңдіктің бұзылуынан туындайды. Бұл жағдайда травма (الصدمة البيئية) жеке оқиға емес, тұтас экожүйенің деградациясы ретінде көрінеді. Кеңістік (المكان) шөл, құдық және су арналары арқылы кейіпкердің психологиялық және мәдени құрылымымен ұштасады.

Тілдік деңгейде табиғат лексикасының қайталануы («الغيوم», «البنر», «السحاب», «المطر») мәтіннің поэтикалық құрылымын қалыптастырып, экологиялық мәдени жадының моделін жасайды (الذاكرة البيئية). Сонымен қатар су кейде аналық бастау, кейде тылсым күш ретінде бейнеленіп, мифопоэтикалық деңгейге көтеріледі.

Қорытындылай келе, «Қафирдің тағдыры» романында экологиялық жарақат табиғат циклінің бұзылуы, адам–табиғат байланысының әлсіреуі және кеңістіктің символдық трансформациясы арқылы көрінеді. Мәдени жады бұл мәтінде табиғат семиотикасы арқылы құрылып, экожүйелік тәжірибені сақтайтын дискурсивтік жүйе ретінде қалыптасады.

Үш романға жүргізілген салыстырмалы талдау қазіргі араб прозасында тарихи жарақаттың біртұтас емес, көпвекторлы дискурсивтік модельдер арқылы көрініс табатынын көрсетеді. Ахмед Саадауидің «Бағдадтағы Франкенштейн» романы соғыс жағдайындағы постколониялық зорлықты дене фрагментациясы мен гротеск эстетикасы арқылы бейнелесе, Илияс Хуридің «Күн қақпасы» шығармасы палестиналық миграциялық тәжірибені ауызша нарратив, фрагменттелген естелік және интертекст арқылы қайта құрады. Ал Заһран әл-Қасимидің «Қафирдің тағдыры» романы экологиялық жарақатты табиғат семиотикасы мен су символикасы арқылы көркем модельге айналдырады.

Осылайша, тарихи жарақат жеке оқиға ретінде емес, әртүрлі мәдени кодтар арқылы қайта ұйымдастырылатын символдық процесс ретінде көрінеді. Бұл тұрғыдан араб романы травманы бейнелеп қана қоймай, оны қайта құрылымдайтын дискурсивтік механизм қызметін атқарады.

Жүргізілген талдау мәдени жадының көркем мәтіндегі үш негізгі деңгейін айқындайды:

1. Денелік деңгей (trauma of body) – Саадауи романында дене бөлшектенуі, зорлықтың материалдық іздері және сенсорлық тәжірибе (иіс, қан, жарақат) арқылы көрінеді. Мұнда дене тарихи күйреудің метафорасына айналады.

2. Нарративтік деңгей (fragmented storytelling) – Хури романында фрагменттелген баяндау, көпдауысты құрылым және интертекст арқылы қалыптасады. Бұл деңгейде жады оқиға емес, үздіксіз қайта айтылатын дискурсивтік процесс ретінде жұмыс істейді.

3. Экологиялық деңгей (nature as memory) – әл-Қасими романында табиғат элементтері (су, шөл, құдық, ауа) жадыны сақтаушы семиотикалық жүйе ретінде көрінеді. Табиғат мәдени және экзистенциалдық тәжірибенің тасымалдаушысына айналады.

Бұл деңгейлер бір-бірінен бөлек жүйелер емес, біртұтас мәдени жады моделінің әртүрлі көріністері болып табылады. Барлық романдарға ортақ белгі – тарихи шындықтың тікелей баяндалмауы; оның орнына оқиға фрагменттеліп, символдар мен дискурсивтік құрылымдар арқылы қайта кодталады.

Сәйкесінше, қазіргі араб прозасындағы негізгі үрдіс мынадай түрде түйінделеді: тарихи жарақат бейнеленбейді, ол қайта құрылымдалады. Көркем мәтін өткенді көрсететін айна емес, оны қайта ұйымдастыратын мәдени-символдық механизм ретінде қызмет етеді.

Осы модельдер уақыт пен кеңістік ұғымдарының трансформациясын да айқындайды: уақыт сызықтық емес, үзік әрі қайталанбалы сипат алады, ал кеңістік физикалық ортадан символдық-психологиялық құрылымға айналады. Нәтижесінде қазіргі араб романы тарихи тәжірибені сақтайтын пассивті архив емес, оны үздіксіз қайта өндіретін динамикалық мәдени жүйе ретінде танылады.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу нәтижелері қазіргі араб прозасындағы тарихи жарақаттың көркем репрезентациясы нақты мәтіндік және дискурсивтік құрылымдар арқылы жүзеге асатынын

көрсетті. Салыстырмалы талдау барысында тарихи жарақаттың соғыстық, миграциялық және экологиялық дискурсивтік модельдері анықталды. Әр роман тарихи тәжірибені қайта құрудың өзіндік көркем механизмдерін қалыптастырады.

Ахмед Саадауидің «فرانكشتاين في بغداد» романында тарихи жарақат соғыс кеңістігінің күйреуін бейнелейтін дене фрагментациясы, гротеск эстетикасы және көпдауысты нарратив арқылы репрезентацияланады. Мәтіндегі «الجسد» (дене), «الدم» (қан), «الانفجار» (жарылыс) секілді қайталанатын семантикалық бірліктер зорлық дискурсын қалыптастырып, ұжымдық травманың тілдік моделін жасайды. Илияс Хуридің «باب الشمس» романында мәдени жады ауызша әңгімелеу дәстүрі, фрагменттелген естелік құрылымы және интертекстуалдық байланыстар арқылы көрінеді. Кеңістік бейнелері (ауыл, жол, шекара, босқындар лагері) географиялық нысан ғана емес, палестиналық ұжымдық жадының символдық картасына айналады. Нарративтің үзік әрі циклдік сипаты тарихи тәжірибенің толық емес, фрагменттер арқылы сақталатынын көрсетеді. Заһран әл-Қасимидің «تغريبة القافر» романында экологиялық жарақат табиғат семиотикасы, су символикасы және кеңістіктің антропоморфизациясы арқылы беріледі. «الماء» (су) образы өмір мен өлімді, жады мен ұмытылуды, тұрақтылық пен өзгерісті байланыстыратын негізгі семиотикалық код қызметін атқарады. Табиғат элементтерінің қайталануы мәдени жадының экологиялық моделін қалыптастырады.

Осылайша, зерттеу нәтижесінде қазіргі араб прозасындағы тарихи жарақаттың үш негізгі дискурсивтік моделі айқындалды: соғыс жарақаты (фрагментация және гротеск), миграциялық жады (ауызша нарратив пен фрагменттелген естелік), экологиялық жарақат (табиғат семиотикасы мен су символикасы). Бұл модельдер тарихи оқиғаның әдеби мәтінде тікелей баяндалмай, символдық және дискурсивтік жүйелер арқылы қайта құрылатынын көрсетті.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу қазіргі араб прозасында тарихи жарақаттың біртұтас әмбебап модель ретінде емес, әртүрлі дискурсивтік құрылымдар арқылы көрініс табатын көпдеңгейлі құбылыс екенін көрсетті. Бұл құбылыс мәдени жадының көркем мәтіндегі негізгі ұйымдастырушы принципке айналғанын дәлелдейді.

Салыстырмалы талдау нәтижесінде үш негізгі дискурсивтік модель айқындалды. Біріншісі – Ахмед Саадауи романындағы соғыс травмасының дене фрагментациясы, гротеск эстетикасы және фрагменттелген нарратив арқылы берілуі. Бұл модельде тарихи жарақат жеке оқиға емес, әлеуметтік шындықты ұйымдастыратын механизм ретінде көрінеді. Екіншісі – Илияс Хури романындағы миграциялық жадының ауызша әңгімелеу, фрагменттелген естелік және интертекстуалдық байланыстар арқылы құрылуы. Мұнда жады статикалық архив емес, үздіксіз қайта айтылатын және қайта ұйымдастырылатын дискурсивтік процесс ретінде танылады. Үшіншісі – Заһран әл-Қасими романындағы экологиялық жарақаттың табиғат семиотикасы, су символикасы және кеңістіктің антропоморфизация арқылы репрезентациялануы. Бұл модельде табиғат тек фон емес, мәдени жадыны сақтайтын символдық жүйе ретінде қызмет атқарады.

Осылайша, қазіргі араб романы тарихи тәжірибені бейнелейтін мәтін емес, оны қайта құрылымдайтын және мағыналық деңгейде қайта кодтайтын мәдени-дискурсивтік кеңістік ретінде қарастырылады. Тарихи жарақат бұл мәтіндерде оқиға емес, символдық жүйе арқылы қайта жасалатын динамикалық процесс ретінде көрініс табады.

Әдебиеттер:

Aghacy, 2007 – Aghacy S. *Masculine Identity in the Fiction of the Arab East since 1967*. Syracuse: Syracuse University Press. 225 p.

- Alhamady, 2024 – *Alhamady L.* The symbol of water in the novel “Taghribat Al-Qafir” by Zahran Al Qasimi: A semiotic study. *Adab al-Rafidain*. 54 (96), 119–134. <https://radab.mosuljournals.com> (қаралған күні: 25.03.2026)
- Al Jazeera, 2014 – Al Jazeera. لسعداوي تفوز في بغداد فرانكشتاين (қаралған күні: <https://www.aljazeera.net/culture/2014/4/29/فرانكشتاين-في-بغداد-لسعداوي-تفوز> 25.03.2026)
- Alketaba, 2026 – *Alketaba*. تغريبة القافر: أسطورة قرية عمانية صغيرة. <https://alketaba.com/> (қаралған күні: 25.03.2026)
- Alqasmi, 2022 – *Alqasmi Z.* الصعودية: دار رشم. تغريبة القافر. 230 ص
- Assmann, 2011 – *Assmann J.* Cultural Memory and Early Civilization. Cambridge: Cambridge University Press. 225 p.
- Aydi, 2025 – *Aydi, M. M.* التجريب وتحرر الكتابة في رواية “باب الشمس” لإلياس خوري. *مجلة الخطاب*, 20(1), 91–138. <https://doi.org/10.37141/1451-020-001-003>
- Muhammad, Ali, 2016 – *Muhammad, M. R. A., Ali, M. T.* Al-Adab fi Muwajahat al-'Unf: Qira'a Tadawuliyya fi Riwayat “Frankenstein fi Baghdad”. *Lark Journal*, 8(1), 173–199.
- Bouazza, 2014 – *Bouazza M.* السرديات الثقافية: من سياسات الهوية إلى سياسات الاختلاف. Beirut/Algeria: منشورات ضفاف.
- Caruth, 1996 – *Caruth C.* Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Damra, 1998 – *Damra Y.* باب الشمس (رواية) لإلياس خوري. *مجلة الدراسات الفلسطينية*. 9(36).
- Kush, 2007 – *Dennis Kush.* The Concept of Culture in the Social Sciences, translated by Munir Al-Saedani, 1st Edition, Center for Arab Unity Studies, Beirut, 2007.
- Faydouh, 2018 – *Faydouh A. Q.* فضاء العنف في الرواية العربية الجديدة. فيدوح، عبد القادر-فيدوح، عبد القادر. 2018. *مجلة الآداب واللغات (أبوليوس)*، المجلد 5، ص 9–19.
- Folklore, 1992 – *Folklore, Farouk Khourshid*, 1st edition, Dar Al-Shorouk Beirut 1992
- Genette, 2003 – *Genette G.* Narrative Discourse. Trans. Mohamed Mutaasim et al. Algiers: Ikhtilaf Publications.
- Greimas, Courtés, 1979 – *Greimas A. J., Courtés, J.* Semiotics and Language Theory Dictionary. Paris: Hachette.
- Halbwachs, 1992 – *Halbwachs M.* On Collective Memory. Chicago: University of Chicago Press.
- Hassan, 2017 – *Hassan W. S.* Toward a theory of the Arabic novel. In *The Oxford Handbook of Arab Novelistic Traditions*. Oxford: Oxford University Press.. 776 p
- Hout, 2024 – *Hout S. H.* War-time trauma in Lebanese fiction. <https://springer.com> (қаралған күні: 26.05.2026)
- Ibni Masud, 2019 – *Ibni Masud W.* تشكل الهوية السردية في رواية باب الشمس لإلياس خوري.
- Khoury, 2010 – *Khoury E.* باب الشمس. خوري، إلياس. Beirut: Dar Al-Adab. 528 ص
- Khourshid, 1992 – *Khourshid F.* الموروث الشعبي. فاروق خورشيد، فاروق. 1992. دار الشروق،
- La Capra, 2001 – *La Capra D.* Writing History, Writing Trauma. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Muhammad Ali, 2016 – *Muhammad Ali.* “خطاب العنف في رواية فرانكشتاين في بغداد: محمد، م. و علي، م. *مجلة الدراسات العربية*، “دراسة لغوية تحليلية <https://asjp.cerist.dz/en/article/136304> (қаралған күні: 25.03.2026)
- Mushtaq Al-Hashemi, 2017 – *Mushtaq Al-Hashemi* مشتاق، م. و الهاشمي، ك. “تعدد الأصوات السردية في رواية أحمد سعداوي فرانكشتاين في بغداد في ضوء نظرية باخثين *مجلة الدراسات الأدبية والثقافية*، “رواية أحمد سعداوي فرانكشتاين في بغداد في ضوء نظرية باخثين <https://journals.najah.edu/article/1740/> (қаралған күні: 25.03.2026)
- Ricoeur, 2006 – *Ricoeur P.* Time and Narrative, Vol. 3: The Narrative Time. Beirut: Dar al-Kitab al-Jadid.
- Saadawi, 2013 – *Saadawi A.* فرانكشتاين في بغداد. 352 ص

- Abu Hanish, 2005 – *Abu Hanish A.* “التناص في رواية إلياس خوري” باب الشمس. Nablus: An-Najah National University.
- Abu Shahab, 2022 – *Abu Shahab R.* “ما بعد الكولونيلية في رواية” فرانكشتاين في بغداد. مجلة الجامعة العربية. ص 141-166. الأمريكية للبحوث
- Yasin, 2021 – *Yasin A. S.* “أدب الرعب في رواية” فرانكشتاين في بغداد” لأحمد سعداوي. مجلة اللغة العربية
- Zeina, 2017 – *Zeina R.* “دراسة نقدية تحليلية لرواية” فرانكشتاين في بغداد” لأحمد. زينة، رحيق عسان أبو زينة. رسالة ماجستير، جامعة النجاح الوطنية، نابلس، فلسطين، سعداوي

References:

- Aghacy, 2007 – *Aghacy S.* *Masculine Identity in the Fiction of the Arab East since 1967.* Syracuse: Syracuse University Press. 225 p.
- Alhamady, 2024 – *Alhamady L.* The symbol of water in the novel “Taghribat Al-Qafir” by Zahran Al Qasimi: A semiotic study. *Adab al-Rafidain.* 54 (96), 119–134. <https://radab.mosuljournals.com> (қаралған күні: 25.03.2026)
- Al Jazeera, 2014 – Al Jazeera. لسعداوي تفوز فرانكشتاين في بغداد. <https://www.aljazeera.net/culture/2014/4/29/فرانكشتاين-في-بغداد-لسعداوي-تفوز> (қаралған күні: 25.03.2026) (in Arab)
- Alketaba, 2026 – *Alketaba.* تغريبة القافر: أسطورة قرية عمانية صغيرة. <https://alketaba.com/-تغريبة-القافر-> أسطورة قرية عمانية صغيرة (қаралған күні: 25.03.2026) (in Arab)
- Alqasmi, 2022 – *Alqasmi Z.* السعودية: دار رشم تغريبة القافر. ص 230 (in Arab)
- Assmann, 2011 – *Assmann J.* *Cultural Memory and Early Civilization.* Cambridge: Cambridge University Press. 225 p.
- Aydi, 2025 – *Aydi, M. M.* التجريب وتحرر الكتابة في رواية “باب الشمس” لإلياس خوري. *مجلة الخطاب* 20(1), 91–138. <https://doi.org/10.37141/1451-020-001-003> (in Arab)
- Muhammad, Ali, 2016 – *Muhammad, M. R. A., Ali, M. T.* Al-Adab fi Muwajahat al-'Unf: Qira'a Tadawuliyya fi Riwayat “Frankenstein fi Baghdad”. *Lark Journal*, 8(1), 173–199. (in Arab)
- Bouazza, 2014 – *Bouazza M.* السرديات الثقافية: من سياسات الهوية إلى سياسات الاختلاف. Beirut/Algeria: منشورات ضفاف (in Arab)
- Caruth, 1996 – *Caruth C.* *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History.* Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Damra, 1998 – *Damra Y.* باب الشمس (رواية) لإلياس خوري. *مجلة الدراسات الفلسطينية* 9(36). (in Arab)
- Kush, 2007 – *Dennis Kush.* *The Concept of Culture in the Social Sciences,* translated by Munir Al-Saedani, 1st Edition, Center for Arab Unity Studies, Beirut, 2007.
- Faydouh, 2018 – *Faydouh A. Q.* فضاء العنف في الرواية العربية الجديدة. فيدوح، عبد القادر – فيدوح، عبد القادر. *مجلة الآداب واللغات (أبوليوس)*، المجلد 5، ص 9–19. 2018. (in Arab)
- Folklore, 1992 – *Folklore, Farouk Khourshid,* 1st edition, Dar Al-Shorouk Beirut 1992
- Genette, 2003 – *Genette G.* *Narrative Discourse.* Trans. Mohamed Mutaasim et al. Algiers: Ikhtilaf Publications.
- Greimas, Courtés, 1979 – *Greimas A. J., Courtés, J.* *Semiotics and Language Theory Dictionary.* Paris: Hachette.
- Halbwachs, 1992 – *Halbwachs M.* *On Collective Memory.* Chicago: University of Chicago Press.
- Hassan, 2017 – *Hassan W. S.* *Toward a theory of the Arabic novel.* In *The Oxford Handbook of Arab Novelistic Traditions.* Oxford: Oxford University Press.. 776 p
- Hout, 2024 – *Hout S. H.* War-time trauma in Lebanese fiction. <https://springer.com> (қаралған күні: 26.05.2026)
- Ibni Masud, 2019 – *Ibni Masud W.* تشكل الهوية السردية في رواية باب الشمس لإلياس خوري. (in Arab)
- Khoury, 2010 – *Khoury E.* باب الشمس. خوري، إلياس. Beirut: Dar Al-Adab. 528 ص (in Arab)

Khourshid, 1992 – *Khourshid F.* الموروث الشعبي. فاروق خورشيد، فاروق. الطبعة الأولى. بيروت: دار الشروق، 1992 (in Arab)

La Capra, 2001 – *La Capra D.* Writing History, Writing Trauma. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Muhammad Ali, 2016 – *Muhammad Ali.* “خطاب العنف في رواية فرانكشتاين في بغداد: دراسة لغوية تحليلية”. *مجلة الدراسات العربية*, <https://asjp.cerist.dz/en/article/136304> (қаралған күні: 25.03.2026) (in Arab)

Mushtaq Al-Hashemi, 2017 – *Mushtaq Al-Hashemi* في رواية فرانكشتاين في بغداد في ضوء نظرية باختين. *مجلة الدراسات الأدبية والثقافية*, <https://journals.najah.edu/article/1740/> (қаралған күні: 25.03.2026) (in Arab)

Ricoeur, 2006 – *Ricoeur P.* Time and Narrative, Vol. 3: The Narrative Time. Beirut: Dar al-Kitab al-Jadid.

Saadawi, 2013 – *Saadawi A.* فرانكشتاين في بغداد. 352 ص (in Arab)

Abu Hanish, 2005 – *Abu Hanish A.* “التناص في رواية إلياس خوري”. Nablus: An-Najah National University. (in Arab)

Abu Shahab, 2022 – *Abu Shahab R.* “ما بعد الكولونيالية في رواية فرانكشتاين في بغداد”. *مجلة الجامعة العربية*. 141-166 ص (in Arab)

Yasin, 2021 – *Yasin A. S.* “أدب الرعب في رواية فرانكشتاين في بغداد” لأحمد سعداوي. *مجلة اللغة العربية*. (in Arab)

Zeina, 2017 – *Zeina R.* “دراسة نقدية تحليلية لرواية فرانكشتاين في بغداد” لأحمد زينة، رحيق عسان أبو زينة. رسالة ماجستير، جامعة النجاح الوطنية، نابلس، فلسطين بسعداوي (in Arab)

^{1*}Koptilyeuova D.T., ²Zhiembayeva A.B., Zh.R. Seitmetova³ Zh.R.

^{1,2}Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

³Nur-Mubarak Egyptian University of Islamic Culture, Almaty, Kazakhstan

E-mail: ¹dinavvest@gmail.com, ²aigzhiiek@gmail.com, ³jseitmetova@mail.ru

REPRESENTATION OF CULTURAL MEMORY AND HISTORICAL TRAUMA IN CONTEMPORARY ARABIC FICTION

(Based on the novels «The Exile of the Water Diviner», «Frankenstein in Baghdad», «Bab al-Shams»)

Abstract. The aim of this article is to conduct a comparative analysis of the literary representation of cultural memory and historical trauma in contemporary Arabic fiction, based on Ahmed Saadawi's *Frankenstein in Baghdad*, Elias Khoury's *Gate of the Sun*, and Zahran Alqasimi's *The Exile of the Water Diviner*. The study seeks to identify how war, migration, and ecological models of trauma are represented in literary texts through fragmented narrative structures, symbolic space, intertextual relations, oral storytelling, and the semiotics of nature. The relevance of this study lies in the fact that traumatic experience in contemporary Arabic literature is not only treated as a historical event but also as a discursive process that constructs cultural memory. This approach enables a deeper understanding of how historical experience is reconstructed within postcolonial cultural space through literary discourse. The research employs methods of comparative literature, textual analysis, and the theory of cultural memory. The primary sources include the selected novels as well as scholarly works in contemporary Arabic and Western literary criticism. The findings reveal that historical trauma in contemporary Arabic fiction is represented through three discursive models: in Ahmed Saadawi's novel, war trauma is expressed through bodily fragmentation, grotesque aesthetics, and polyphonic narration; in Elias Khoury's work, migratory memory is constructed through oral storytelling, fragmented recollections, and intertextual references; in Zahran Alqasimi's novel, ecological trauma is articulated through the semiotics of nature, water symbolism, and spatial anthropomorphism. The study's originality lies in its systematic comparative analysis of trauma

representation models in contemporary Arabic fiction. In conclusion, the modern Arabic novel is viewed not merely as a literary text but as a cultural-discursive space that preserves and reconstructs historical experience and collective memory.

Keywords: contemporary Arabic prose, cultural memory, historical trauma, postcolonial discourse, intertextuality, cultural identity, fragmented narrative.

^{1*}Коптилеуова Д.Т., ²Жиекбаева А.Б., ³Сейтметова Ж.Р.

^{1,2}Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

³Египетский университет исламской культуры «Нур-Мубарак», Алматы, Казахстан

E-mail: ¹dinavvest@gmail.com, ²aigzhiiek@gmail.com, ³jseitmetova@mail.ru

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КУЛЬТУРНОЙ ПАМЯТИ И ИСТОРИЧЕСКОЙ ТРАВМЫ В СОВРЕМЕННОЙ АРАБСКОЙ ПРОЗЕ

(на материале романов «Судьба Кафира», «Франкенштейн в Багдаде», «Врата Солнца»)

Аннотация. Цель статьи заключается в сравнительном анализе художественной репрезентации культурной памяти и исторической травмы в современной арабской прозе на основе романов Ахмеда Саадави «Франкенштейн в Багдаде», Элиаса Хури «Врата солнца» и Захрана аль-Касими «Скитание водоискателя». Исследование направлено на выявление способов репрезентации военной, миграционной и экологической моделей травмы в художественном тексте через фрагментированное повествование, символическое пространство, интертекстуальные связи, устное повествование и семиотику природы. Актуальность исследования обусловлена тем, что в современной арабской литературе травматический опыт рассматривается не только как историческое событие, но и как дискурсивный процесс, формирующий культурную память. Данный подход позволяет глубже понять механизмы реконструкции исторического опыта в постколониальном культурном пространстве через художественный текст. В исследовании использованы методы сравнительного литературоведения, текстового анализа и теория культурной памяти. Источниками послужили тексты выбранных романов и научные исследования в области современной арабской и западной литературной критики. Результаты исследования показали, что в современной арабской прозе историческая травма репрезентируется через три дискурсивные модели: в романе Ахмеда Саадави военная травма выражается через фрагментацию тела, гротеск и многоголосую нарративную структуру; в произведении Элиаса Хури миграционная память формируется через устное повествование, фрагментированные воспоминания и интертекстуальные связи; в романе Захрана аль-Касими экологическая травма реализуется через семиотику природы, символику воды и пространственную антропоморфизацию. Научная новизна исследования заключается в системном сравнительном анализе моделей репрезентации исторической травмы в современной арабской прозе. В заключение, современный арабский роман рассматривается не только как художественный текст, но и как культурно-дискурсивное пространство, сохраняющее и реконструирующее исторический опыт и коллективную память.

Ключевые слова: современная арабская проза, культурная память, историческая травма, постколониальный дискурс, интертекстуальность, культурная идентичность, фрагментированный нарратив.

Авторлар туралы мәліметтер

Көптілеуова Д.Т. – филология ғылымдарының кандидаты, доцент, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Жиекбаева А.Б. – филология ғылымдарының кандидаты, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Сейтметова Ж.Р. – филология ғылымдарының кандидаты, Нұр-Мұбарак Мысыр ислам мәдениеті университеті, Алматы, Қазақстан.

Сведения об авторах:

Коптлеуова Д.Т. – кандидат филологических наук, доцент, Казахский национальный университет им. Аль-араби, Алматы, Казахстан.

Жиекбаева А.Б. – кандидат филологических наук, Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Сейтметова Ж.Р. – кандидат филологических наук, Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак, Алматы, Казахстан.

Information about the authors:

Koptleuova D.T. – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Zhiiekbayeva A. B. – Candidate of Philological Sciences, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Seitmetova J.R. – Candidate of Philological Sciences, Egyptian University of Islamic Culture Nur-Mubarak, Almaty, Kazakhstan.

*Келін түсті 18 наурыз 2026 жыл
Қабылданды 10 мамыр 2026 жыл*